

How to cite: Heta, D. (2024). Analysis of the Limitations on Citizens' Constitutional Rights During the Period of Martial Law. *The Science of Tomorrow: Innovative Approaches and Forecasts*. (pp. 77-81). Futurity Research Publishing. <https://futurity-publishing.com/the-science-of-tomorrow-innovative-approaches-and-forecasts-archive/>

Analysis of the Limitations on Citizens' Constitutional Rights During the Period of Martial Law

Гета Дар'я Сергіївна

доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, getadarya089@icloud.com, <https://orcid.org/0000-0002-0570-4846>

Accepted: March 27, 2024 | **Published:** April 23, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: As a result of the conducted research, the constitutional, legislative provisions, and the provisions of subordinate regulatory legal acts regarding the limitation of the constitutional rights of citizens during the period of martial law were comprehensively considered. The work used the methods of analysis, synthesis, formal-logical method and the method of theoretical generalization.

Peculiarities of normative regulation of the researched issue are determined. The significance of the obtained results for legal doctrine lies in the proposal to divide the limitations of constitutional rights provided for in the Constitution of Ukraine for the period of martial law into two groups.

Ключові слова: Law of Ukraine, Decree of the President of Ukraine, property right, right to work.

Вступ

З моменту запровадження воєнного стану по всій території України 22 лютого 2022 року, постала необхідність у більш детальному та конкретному дослідженні вітчизняного законодавства в частині обмежень конституційних прав людини на період дії воєнного стану. Дана проблематика стосується як особистих окремих прав, так і соціально-економічних, політичних, трудових тощо. Загалом, під обмеженням прав людини будь-якої категорії розуміється зменшення обсягу поведінки людини, дозволеної нормами права, та надання органам державної влади більш широких повноважень.

Метою роботи є формулювання системи ознак чинних обмежень конституційних прав громадян у період дії воєнного стану з позицій діючого законодавства України (Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»).

Результати дослідження

Розпочнемо з теоретичного аналізу робіт, які стосуються тематики дослідження. Білокурська та Федорчук (2022) провели аналіз міжнародно-правових норм та дійшли висновку, що факт можливості обмеження державою конституційних свобод і прав громадянина і людини закріплено у всіх нормативно-правових актів міжнародного рівня, які присвячені питанням регламентації свобод і прав громадянина і людини, проте не в кожному такому міжнародному акті конкретизовано перелік підстав обставин, коли права громадянина та людини можуть обмежуватися, які конкретно види розглядуваних прав можуть обмежуватися та який обсяг таких обмежень.

Максіменцова (2022) розробила класифікацію конституційних свобод і прав громадянина і людини згідно з конституційними положеннями українського законодавства та запропонувала виділяти три групи таких прав: 1) ті права, які підлягають обмеженню; 2) ті, щодо яких існує заборона щодо їх обмеження; та 3) інші конституційні свободи і права громадянина і людини

Васильєв та Маляр (2022) дійшли висновку про необхідність на законодавчому рівні чітко визначити, які саме обмеження громадянських прав можуть запроваджуватися самостійно військовими адміністраціями, а які – мають бути погоджені з органами місцевого самоврядування.

Проць (2022), досліджуючи деякі аспекти організаційно-правових механізмів обмеження основних свобод і прав громадянина і людини за законодавством України, констатував – даний інститут є комплексним та міжгалузевим та включає норми таких галузей права як конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне, трудове та інші галузі права. Цікавою є робота Наливайко (2023), яка стосується конституційних свобод і прав громадянина і людини в умовах воєнного стану. Наливайко (2024) переконана – необхідно зберігати баланс між забезпеченням державної безпеки в Україні та захистом конституційних свобод і прав громадянина і людини. В іншій роботі Наливайко (2023) детально проаналізувала порушення свобод і прав громадянина та людини на окупованих територіях. Джо прикладу, Шамрай (2019) наголошує, що необхідно вдосконалити

нормативно-правову базу в цьому аспекті шляхом передбачення в чинному законодавстві можливості отримання грошової компенсації за щорічні відпустки, які не були використані, а також пенсійні виплати протягом виконання військового обов'язку перед Батьківщиною.

У роботі Slinko & Uvarova (2019) констатовано нежиттєздатну конституційну традицію в Україні, яка досі зберігає деякі ознаки пострадянської моделі регулювання, та зумовлює необхідність балансу свободи вираження думок в умовах загроз національній безпеці. У свою чергу, Sergiienko et al. (2024) наголошують, що правові норми відіграють подвійну роль — захищають дотримання свобод і прав людини та водночас накладають на них певні обмеження та, у деяких випадках, навіть порушують їх.

Марущак (2023) дослідила українську практику щодо обмеження права на свободу пересування в умовах воєнного стану та детально обґрунтувала необхідність прийняття чи внесення змін до чинного законодавства, яке б регулювало категорії осіб, яким дозволено перетинати кордон в умовах воєнного стану. Таким чином, незважаючи на різноманітність наявних досліджень з тематики публікації, ряд питань щодо обмежень конституційних прав громадян у період воєнного стану залишаються невирішеними. Висвітлити ці питання і покликана дана робота.

Далі зосередимо свою увагу на аналізі конституційних основ та підстав обмеження конституційних прав на період дії воєнного стану. Згідно зі статтею 41 Конституції України, що стосується конституційних основ права власності, допускається примусове відчуження об'єктів права приватної власності в умовах надзвичайного чи воєнного стану, проте їх вартість має бути повністю відшкодована.

Стаття 43 Конституції України, присвячена трудовим правам, зокрема праву на працю, містить не лише заборону на використання примусової праці, а й винятки з цього правила під час дії законів про надзвичайний та воєнний стан. Зокрема, альтернативна (невійськова) та військова служба, служба чи робота, яку виконує особа за вироком чи іншим рішенням суду або згідно з законами про надзвичайний та воєнний стан не розглядається конституційними нормами України у якості примусової праці. Стаття 64 Конституції України містить розуміння конституційних свобод і прав громадянина і людини, які не можуть обмежуватися, крім тих випадків, які закріплені Конституцією України. Дана норма передбачає можливість встановлення окремих обмежень свобод і прав з обов'язковим зазначенням строку, протягом якого ці обмеження будуть діяти, на період надзвичайного чи воєнного стану. Проте існує і перелік конституційних прав і свобод, які не можуть бути обмежені. Це права, закріплені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України (Конституція України, 1996).

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» фактично дублює конституційні положення в частині тих прав, які на період дії воєнного стану не можуть бути обмежені та містить відсилку (бланкетну норму) до Конституції України в частині правового статусу та обмежень громадянських свобод і прав, законних інтересів юридичних осіб на період дії воєнного стану. В статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» міститься окреме положення щодо

трудових прав. Так, законодавець визначив необхідність дотримання під час воєнного стану таких стандартів трудової діяльності осіб, як врахування стану здоров'я особи, мінімальна заробітна плата, максимальний робочий час, час відпочинку між змінами та мінімальний термін відпустки. При цьому, якщо працююча особа залучається задля виконання трудової повинності поза місцем, передбаченим трудовим договором, за нею має бути збережено відповідна посада (робоче місце) після того, як виконання таких робіт буде закінчено. Стаття 23 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» деталізує правовий режим приватної власності під час дії воєнного стану (Верховна Рада України, 2015).

Пункт 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 передбачає можливість тимчасового обмеження конституційних свобод і прав громадянина і людини, закріплених статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також законних інтересів і прав юридичних осіб. Такі обмеження мають відбуватися в обсязі та межах, які є необхідними задля здійснення заходів та забезпечення можливості правового режиму воєнного стану, які містяться у першій частині статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (Верховна Рада України, 2022).

Висновки

Комплексний аналіз чинних законодавчих актів України в частині обмеження конституційних прав на період дії воєнного стану дозволив дійти таких висновків:

- 1) у тексті Конституції України надзвичайний стан та воєнний стан вживаються поруч як категорії, під час яких конституційні права можуть обмежуватися;
- 2) обмеження конституційних прав, передбачених у Конституції України, на період дії воєнного стану можна поділити на дві групи – загальні (закріплені статтею 64 Конституції України) та спеціальні (передбачені статтями 41 і 43 Конституції України);
- 3) окремо на рівні Конституції України регламентується обмеження права власності та права на працю. Ці положення деталізуються у нормах Закону України «Про правовий режим воєнного стану»;
- 4) в тексті Указу Президента України щодо запровадження воєнного стану від 24 лютого 2022 року конкретно визначено, які конституційні права можуть бути обмежено;
- 5) при формулюванні законодавчої конструкції «обмежень під класичним підходом законодавця.

Подальших наукових досліджень потребує питання теоретичного наповнення та розробки юридичної конструкції «обмеження під час дії воєнного стану».

Література

- Білокурська О. В., & Федорчук М. Д. (2022). Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*, 46, 7-18. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802>
- Васильєв С., & Маляр С. (2022). Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. *Наука і техніка сьогодні*, 3 (3), 22-30. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-3\(3\)-22-30](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-3(3)-22-30)
- Верховна Рада України (2015). Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
- Верховна Рада України(1996). Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Максіменцева, Н. О. (2022). Обмеження конституційних прав і свобод громадян в період воєнного стану. *Право та державне управління*, 1, 41-47. <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.5>
- Наливайко, Л. (2024). Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*, 3(31), 622-635. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-622-635](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-622-635)
- Президент України (2022). Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
- Проць, І. М. (2020). Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*, 1, 381-384. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3450/1/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C.pdf>
- Шамрай, Б. М. (2019). Правові аспекти обмеження конституційних прав та свобод військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*, 1(3 (28)), 70-73. [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).322](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).322).
- Marushak, A. (2023). Restrictions on the Right to Movement under the Conditions of Martial Law: The Ukrainian Practice. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4361650>
- Nalyvaiko, L. (2023). Rights and freedoms of the man and the citizen on temporary occupied territories: major violations and protection mechanisms. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1(126), 14-20. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-5-14-20>
- Sergiienko, L., Belkin, M., Boyarsky, O., Shumak, I., & Drakokhrust, T. (2024). The Impact of Law on Human Rights and Civil Liberties. *International Journal of Religion*, 5(5), 27–34. <https://doi.org/10.61707/f8s7p088>
- Slinko, T., & Uvarova, O. (2019). Freedom of Expression in Ukraine: (Non)sustainable Constitutional Tradition. *Baltic Journal of European Studies*, 9(3), 25–42. <https://doi.org/10.1515/bjes-2019-0020>